

UDK: 236,9
Izvorni znanstveni članak
Pripremljen u ožujku 2013.

KRIZA I ESHATOLOŠKI MOTIVI U STAROHRVATSKOJ PJESMI SVIT SE KONČA

Đurđica Garvanović-Porobija,
Adventističko teološko visoko učilište, Maruševec

SAŽETAK:

Kriza i eshatološki motivi u starohrvatskoj pjesmi *Svit se konča*

Srednjovjekovna hrvatska glagoljska pjesma *Svit se konča*, povezujući motive moralne i duhovne krize s eshatološkim motivima, upućuje na biblijski obrazac spasenja proganjenog Božjeg naroda, zbog kojega nastupa Božja intervencija i Sudnji dan. Ova je pjesma zauzela inicijalno, čelno mjesto u hrvatskome pjesništvu i premda je mogla biti začetnicom i vernakularnoga pjesništva, ona mimetički u odnosu na biblijski prototekst i biblijski autokritičan odnos prema nositeljima njezinih poruka iznosi upozorenje da se s nestankom Boga, Svjetlosti, približuje i kraj ovome svijetu.

Ključne riječi: *Duhovna poezija; eshatološki motiv; hrvatska srednjovjekovna književnost; kriza; Krleža*

I.

Izvor i književno-povijesni kontekst. Pjesma *Svit se konča* pronađena je u najstarijoj zbirki hrvatskog duhovnog/crkvenog pjesništva, u *Pariškom kodeksu*, pod oznakom *Code slave 11*. U novije vrijeme objavila ju je Dragica Malić, zajedno s drugim pjesmama iz navedene zbirke, uz obiman lingvistički komentar, pod naslovom *Jezič prve hrvatske pjesmarice*. (Malić 1972).¹

Prema povjesničarima književnosti, *Pariški kodeks* nastao je najvjerojatnije 1380. godine i u njemu je devet pjesama, a o pjesmi *Svit se konča* Fancev piše da su ta pjesma i *Pisan svetoga Jurja* "najstariji poznati primjeri hrvatskog pjesništva uobće". (Fancev 1943) Još je znano da se ova pjesma ne nalazi ni u jednom drugom izvoru. U pogledu na književni kontekst, Hamm zamjećuje srodnost pjesme s tekstom latinskih životopisa Jana Milića, češkog pučkog propovjednika i vođe pokreta protiv crkvene raskoši i izopačenosti. (Hamm 1970:9) Svi se autori slažu da je pjesma nastala u glagoljaškoj sredini, da pripada hrvatskoj pjesničkoj dikciji i naliježe u hrvatsku duhovnu liriku te ističu njezinu jezičnu polivalenciju: staroslaveno-kajkavsko-ćakavsku (Hercigonja, Malić, Štefanić i dr.). Hercigonja, usto, povezuje pjesmu s talijanskom laudesnom poezijom Jacopona da Todi, s njemačkom satirom iz teksta *Carmina Burana* i s predreformacijskim invektivama 14. stoljeća. Pjesma, prema autorici Nedeljковиć, ima literarni uzorak u moralnim satirama kasnog 12. stoljeća protiv svećenstva, posebno onih iz latinsko-italijanskih izvora, i začetnica je vernakularnog, svjetovnog pjesništva. (Nedeljković 1987/88:9)

II.

Sadržajne i stilske značajke. Kombol kvalificira pjesmu *Svit se konča* kao satiru, a u pogledu na stil kaže da su joj stihovi neskladni i loše prepisani. Tema pjesme je potraga za reformama u crkvi; subjekt/autor prozaičan je i siromašan glagoljaš (ili njegov nespretno prepisivač), koji i završava prozaično i nespretno svoju satiričnu pjesmu. (Kombol 1945:43) S druge pak strane, Hercigonja iznosi suprotno gledište prema kojemu je pjesma najpoznatija – ili točnije: najbolja – pjesma hrvatske književnosti srednjega vijeka. Njen tekst pokazuje mogućnosti estetičkih dosega naše srednjovjekovne sredine i medievističke književnosti.

(Hercigonja 1975:63) Uz Hercigonju, i drugi autori smatraju ovu pjesmu iznimnim svjedočanstvom intimnog doživljaja jednog svijeta što tone u mrak, potirući znane kršćanske ideale. Pjesma, prema njihovu mišljenju, nije nepoetična i stihovi nisu neskladni; naprotiv, katrene i tercine, rima aaaa i aaa svjedoče o zahtjevnoj formi i autorskom umijeću. (Hamm, Hercigonja, Katičić, Malić i dr.)

III.

Biblijski prototekst i motivi krize. Kad se razvidi tekst ove pjesme, u njemu su zamjetne dvije temeljne referencije: stvarnost i Biblija, antitetički suprotstavljene: "gda se svrši *sveto pismo*,²

---

1 ¹ Pjesme iz njezine zbirke prvi put je objavio J. Vajs 1905., pod naslovom *Starohrvatske duhovne pjesme*. Starine JAZU, knj. XXXI.

2 Podcrtala ĐGP. Sva će daljnja podcrtavanja također biti moja.

dan prihodi“; „V redovnicih, ki čtu *sveto evan’jele*“, „pravda gine, ljubav stine“ itd.³ Pritom je jasno da je Biblija (*sveto pismo, sveto evan’jele*) ideal, a stvarnost – kriza, obilježena nestajanjem pravde i ljubavi, što je i prvi i temeljni motiv krize, među ostalima kako slijede:

1. Nestanak pravde i ljubavi:

“pravda gine, ljubav stine”

2. Krist i njegov sluga su zaboravljeni i izloženi poruzi:

“Isuhrist je danas zabljen i njegov sluga/ vsaki ki je z Babilona njim se ruga”

3. Nestanak prijateljstva i sloge:

“ar nesklad, krivo gleda drug na druga”

4. Izopačenost redovnika: pohota, bezakonje:

“Vredovnicih, ki čtu sveto evan’jel’je,
imila bi pravda biti i svršen’je,
a sada je opačen’je i prevraćen’je
i vsakomu dobru dila razoren’je.”

Od istini oči svoji ukloniše,
u pohotech sego svita zabljudiše,
k bezakon’ju srce svoje prikloniše,
svojmu tilu, a ne bogu ugodišē.”⁴

5. Pohlepa, ravnodušnost i simonija visokog svećenstva:

“Grdinali, biskupi i opati
misle, boga ostavivše, li o zlati.
Duhovna rič od njih se ne more imiti
ako im se pinezi prije ne plati.

Simuna v tom nasliduju, ki to začē.
Kako mnoga duša v mukah plače,
nijedan to ne razmišlja; ji, pje, skače.
Gdo bi rekal: “Zlo činite!”, zlo ga vlačē.”

---

3 Citirani stihovi su preuzeti iz *Staroslavenske čitanke* J. Hamma, i nadalje će se citirati isti tekst, od 86. do 89. str. u navedenu izvoru.

4 U potonjemu stihu jasno se razaznaje srednjovjekovni dualitet tijelo/duh, odnosno Bog.

6. Služba trbuhu:

“Mnozi od njih, ki ako bi v sviti stali,
skot bi pasli, i kopali, i orali,
a sada su prevtil trbuh potpasali,
komu kako bogu služe veli i mali.”

7. Licemjerstvo:

“Licemiri, vraži posli, svitom hine,
zlato, srebro i čto mogu močno pline”

8. Nasilje nad Kristovim slugama:

“Ki bi hotil božju pravdu održati
I Isusa njega sina slidovati
U pokori i ubožstvi grih plakati,
Povele ga svojim gnivom zlo prognati.”

Stilski kompozicijski postupak zasniva se na gradaciji motiva prema moralnoj neprihvatljivosti: od zaborava i poruge do nasilja i progonstva Kristova sluge, te nagomilavanju motiva zaradi karakterizacije tobožnjih kršćana i njihove posvemašnje, a prvenstveno moralne krize, hipokrizije. Nabranje crkvenih redova u koje se ona infiltrirala dobar je primjer stilskog postupka nagomilavanja, a vjerojatno i hiperbole, kojemu je funkcija u tekstu ekspresivna – da iskaže čuđenje nad proširenošću licemjerja:

„Mala bratja i koludri, predikavci,
Remetani, karmeliti, kavčenjaci,
Vsi popove, koludrice i vsi djaci,
Vsi se nazad obratiše kako raci.“

Usto se kontinuirano održava i ističe antiteza između biblijskog ideala i realne duhovne krize:

namjesto pravde i savršenosti, očituje se izopačenje, razaranje dobrih djela; namjesto Bogu, ugađa se u pohoti svomemu tijelu; namjesto brige za Riječ Božju, misli se samo na dobiti i zlato; namjesto skrbi za ljude koji pate, vidi se prepuštanje hedonističkom užitku. U tom pogledu, anonimni je pjesnik slijedio biblijski stav osude svećenika koji su iznevjerili svoj poziv, kao što je npr. u SZ:

„Oni posrcu od vina,
Teturaju od žestoka pića:
Svećenici i proroci
Od žestoka pića posrcu;

[...]

Svi su stolovi puni gnusnih

Bljuvotina,

Nigdje čista mjesta nema!“ (Iz 28,7.8.)

U NZ također postoji kritičan odnos prema „književnicima i farizejima“ u Isusovom govoru:

„Jao vama, književnici i farizeji, licemjeri jedni, koji čistite vanjštinu čaše i zdjele, dok su unutra pune otimačine i pohlepe. [...] Guje i zmijski porodi! Kako ćete izbjeći osudu paklenu?“ (Mt 23, 23-33)

IV.

Povezanost motiva krize s eshatološkim motivima. Motivi krize, koji su registrirani u prethodnom poglavlju povezani su s eshatološkim motivima. Iza takve konekcije stoji biblijski svjetonazorski stav da se s umnažanjem zlodjela približuje vrijeme Suda, odnosno Sudnji dan i Božja intervencija, poglavito zbog toga da spasi njegovog potlačenog slugu. U tekstu se poveznica između motiva krize i eshatoloških motiva ostvaruje na sljedeći način:

a. Hotimična dvoznačnost inkoativnoga stiha

U razumijevanju inkoativnoga stiha postoji dvoumljenje o njegovu značenju, s obzirom da se prva riječ, označena kraticom *st*, može razumjeti dvojako: i kao „svijet“ i kao „svjetlost“. U svjetlu pozitivnih procjena o stilskom dosegu pjesme, vrlo je vjerojatno da je inkoativni stih *St'se konča i sl'nče jur' zahodi* hotimično dvoznačan, jer je svijet = svjetlost i svjet=svijet, te da istodobno kazuje dvije tvrdnje: da se svjetlost gubi, nestaje, i sunce zalazi i, s druge strane, da se svijet bliži svome koncu, kraju, i da njegovo sunce zalazi.⁵ Paralelizam *svjet* i *sunce*, odnosno *st'* i *sl'nče*, upućuje na svjetlost; no jasno je da postoje i referencije na apokaliptičku sliku kraja svijeta, podržane slikom okupljanja đavolske vojske i nagovještajem dana o kojemu prorokuje Sveto pismo:

“Svijet se konča i slnce jur zahodi,⁶

Pravda gine, ljubav stine, tma ishodi.

Djaval jure svoju vojsku kupno vodi.

Gda se svršši Sveto pismo, dan prihodi.”

---

5 ⁴ Grljušić, ističući značaj pjesme *Svit se konča* u razvitku hrvatskog pjesništva i „duha“, pojašnjava značenje prvoga stiha: “Pjesma se zove *Svit se konča*, a riječ *svět* (pisana jatom) znači *svit*=svijet, ali i *svit*=svjetlost; što je značenjski jasno i trebalo bi nagovještavati skori apokaliptičan kraj svijeta, dok bi u drugome primjeru značilo zamračenje, suton i mrak – kraj svjetlosti/jasnosti, čistoće, dana/i dolazak noći – zbog moralnoga posrtanja, svakovrsne izopačenosti i sveopćega pada.“ (Grljušić 2007)

6 Prema Bibliji, u 1 Iv 1,5, Bog je svjetlo, otuda se derivira još jedno značenje: u svijetu kakav jest sve je, prema tomu, manje i Boga.

Slika đavla koji jureći okuplja svoju vojsku referenca je na biblijski apokaliptički tekst iz Otk 20,7: "A kad prođe tisuću godina, sotona će biti pušten iz svoje tamnice. Izići će da zavodi narode [...] da ih skupi za rat."

Dan je u tom kontekstu Dan gnjeva, Sudnji dan, koji opisuje Otk 20,12-15.

Otuda slijedi da je inkoativni stih višeznačan te da je poveznica između motiva krize (nestajanja svjetla) i eshatološkoga motiva Sudnjega dana.

Posljednji, finitivni stih također bi mogao biti polisemičan kao i inkoativni, uvodni, kako je razvidno u posljednjoj strofi:

"Sveti oče, kvižituru, ov ti bludi:
Lačan, žejan, nag, bos hodi a nas sudi!
Prosimo te da se ov hinac osmudi!

Ako nam ga svrhu zemle ne potribe,
Slava naša i počtenje nam pogibe,
Krate nam dohodak i pečene ribe!"

S obzirom da je posljednji stih sporan i ispravljan te se može pretpostaviti da je prepisivač imao problema u njegovu razumijevanju, moguće je da je i finitivni stih, poput inkoativnoga, također polisemičan, i možda poliperspektivan, te ujedinjuje poziciju i Kristova sluga i njegovih progonitelja. Ako ga kazuju progonitelji, onda on znači da je Kristov sluga prijetnja po njih jer razotkrivajući njihova zlodjela dovodi u pitanje njihov dohodak, vino i ribu. Ako stih izgovara razočarani i diskvalificirani redovnik, onda on može značiti da je ostao bez dohotka i hrane, i to ne samo fizičke već i duhovne, s obzirom da riba referira na Kristovo čudo hranjenja gladnoga mnoštva. Riba je znani kršćanski simbol.

b. Babilon i nesklad među ljudima

Sljedeći eshatološki motiv povezan s motivom duhovne krize, odnosno isključivanja Krista i njegova sluga iz naoko kršćanskoga društva, jest slika Babilona, koji je simbol neprijateljskoga grada u odnosu na Božji narod. Rug na koji se ovdje referira nosi osobine nasilja i podsjeća na rug što ga je Krist podnio neposredno prije križa i tijekom samoga raspeća. Kristov sluga je slično Kristu, što se ističe paralelizmom, sâm, okružen gomilom rugača, kako slijedi:

"Isuhrst je danas zabljen i njegov sluga
Vsaki ki je z Babilona njim se ruga."

Babilon je u Otk 18,24 jasno opisan kao nasilnička sila: "i u tebi je nađena krv proroka i svetih i sviju poubijanih na zemlji!" i njegova je nasilna aktivnost u odnosu na Božji narod krajnji povod za Sudnji dan.

Nesklad se među ljudima također povezuje za biblijsko “posljednje vrijeme”, kao što stoji u 2Tim 3, 1-4. Ljudi će, prema ovome tekstu, postati između ostaloga “bez ljubavi, nepomirljivi”.

c. Aluzija na pretpotopni svijet

Moralna i duhovna kriza predočuje se i slikom/motivom koji priziva pretpotopni svijet, predan hedonizmu. Aluzija se registrira u sljedećim stihovima:

“Nijedan to ne razmišlja, ji, pje, skače,
Gdo bi rekao: Zlo činite! - zlo ga vlačē.”

Ovi su stihovi kontekstualizirani eshatološkim opisom u Mt 24,37-39:”Kao što je bilo u No-ino vrijeme, tako će biti za dolaska Sina Čovječjega. Kao što su ljudi jeli i pili, ženili se i udavali u vrijeme što je prethodilo potopu, i to sve do dana kad Noa uđe u lađu, [...] tako će biti i za dolaska Sina Čovječjega.”

Neznani pjesnik i u tom pogledu slijedi biblijski obrazac i povezuje motive krize s eshatološkim dolaskom Sina Čovječjega, koji će bjelodano za bezumne biti Sudnji dan, a za Kristovog slugu izbavljenje u arci, to jest Kristu.

Antikrist

U sljedećim stihovima poetski subjekt razaznaje i izravnog Kristovog naopakog dvojnika:

“Anti-Hristu put gotove. Zlo v tom čine.
Se su oni kimi i duš mnogo gine.”

Motiv Antikrista također je eshatološki – 1Iv 2,18:”Dječice, posljednji je čas! I, kako ste čuli, Antikrist dolazi. I već sad su se pojavili mnogi antikristi; po tome znamo da je posljednji čas.”

Razvidno je da se motivi duhovne i moralne krize, koji se projiciraju u sve sfere, poglavito u područje međuljudskih odnosa, povezuju s eshatološkim kontekstom Suda i događaja koji mu prethode. Također je jasno da je pjesma oblikovana prvenstveno mimetički u odnosu na biblijski prototekst i njezin autokritičan mehanizam upozoravanja zabludjelih učitelja i svećenika.

V.

Utjecaj pjesme. Tragovi se ove pjesme mogu pronaći i u 16. i u 17. stoljeću. Pjesma je dakle bila trajno prisutna u hrvatskoj duhovnoj lirici, pa je mogla djelovati i na izgrađivanje književnoga jezika i stilskoga oblikovanja. Grljušić u Uvodu svoje antologije/zbirke duhovne poezije⁷ piše da će pjesma *Svit se konča* “bitno ocrtati tijek – mogli bismo posve mirno reći: sudbinski/

⁷ Premda Grljušić kao antologičar ne objašnjava kriterije odabira poezije za svoju antologiju, u pogledu na pjesmu *Svit se konča*, ako je riječ i o samoj intuiciji, zasigurno ne griješi.

usudno ga odrediti/usmjeriti – dviju najsnažnijih struja u hrvatskome pjesništvu; štoviše hrvatskoga duha uopće”. (Grljušić 2007)

Da je utjecaj ove pjesme bio dalekosežan, potvrđuje ranije Katičić, otkrivajući je u Krležinim *Baladama Petrice Kerempuha*. Ne skrivajući iznenađenje srodnosti ove pjesme i Krležina pjesništva, Katičić piše:

“Koliko je god u prvi mah nevjerojatna ta paralela između najstarijega i najnovijeg hrvatskog pjesništva, između četrnaestoga i devetnaestog stoljeća, podudarnosti su previše očite i previše duboke da bi se misao o tom šestoljetnom luku što spaja Srednji s našim vijekom, pošto je jednom uočen, mogla tek olako odbaciti. Već apokaliptička intonacija što na početku glagoljaške pjesme izražava osudu nepodnošljivoga svijeta.” (Katičić 1986)

Nakon tog teksta Katičić citira prvu strofu i povezuje ju s Krležinom “kajkavskom stilizacijom”:

*“Glas čujte kervave kronike
vu dne čalarne, peklene...
Den Serditi, Serditi Den
mertuk je greha prepolnen ... (Kronika 8-11)”*

Katičić usto pokazuje srodnost pjesme *Svit se konča* i Krležine *Kronike* i u tehnici rime te na nizu drugih primjera Krležin sljednički stil u različitim pojedinostima, npr. u preuzimanju obrasca u postupku nagomilavanja. Krleža je slijedio mimetički i motive izopačenosti i duhovne krize, što se dá prepoznati u pjesmi *Planetarijom*, i osobito *Vigilia ali straža noćna*.

Ono što svakako ne bi trebalo previdjeti jest činjenica da su i pjesma *Svit se konča* i Krležina poezija, kao i njegov cjelovit književno-umjetnički diskurz, crpili motive iz istoga izvora – biblijskoga; tako je u zaleđu ovih tekstova dakle zajednički prototekst.

VI.

Zaključci:

1. Pjesma *Svit se konča* mimetički slijedi biblijski prototekst u predstavljanju krize u svijetu.
2. Kriza u pjesmi prvenstveno je hipokriz(ij)a nositelja kršćanskog svjetonazora (svećenstva).
3. Motivi krize povezani su u pjesmi s eshatološkim motivima (Sotona okuplja vojsku, Babilon, prepotopni sindrom hedonizma, Antikrist), te upozoravaju na Sud i Božju intervenciju.
4. Smještena na inicijalno mjesto u nacionalnom pjesništvu, ova je pjesma prenijela biblijsko upozorenje, osobito polisemijom svog inkoativnoga i finitivnoga stiha, koje se prenijelo s odjekom u udaljene književne diskurze, kao što je književno-umjetnički diskurz Miroslava Krleže.

SUMMARY:

Crisis and Eschatological Motives in Croatian Medieval Poem, *Svit se konča* (The World Ends)

Croatian medieval glagolitic poem *The World Ends*, by linking motives of moral and spiritual crisis with those of eschatology, refers to the biblical pattern of salvation of the persecuted God's people, because of which God's intervention and the Day of Judgment occur. This poem took initial, leading place in Croatian poetry, and though it might have become an originator of vernacular poetry, the poem mimetically in respect to biblical proto-text and biblical auto-critical relation to the bearers of its message, issues a warning that with disappearance of God, the Light, the end of this world arrives as well.

Key-words: *crisis; Croatian mediaeval literature; eschatological motives; Krleža; spiritual poetry*

LITERATURA:

1. BIBLIJA, ur. Bonaventura Duda i Jure Kaštelan. 2006. Zagreb:Kršćanska sadašnjost.
2. FANCEV, Franjo. 1943. *Poviestno-razvojni pregled hrvatske književnosti, 2. pokoljenje začinjavaca*, Naša domovina, sv. 2. Zagreb.
3. GRLJUŠIĆ, Ivan. 2007. *Eridina jabuka*, u: *Svit se konča - Antologija hrvatskoga pjesništva od početaka do danas*. Poljice: Samostalna naklada.
4. HAMM, Josip. 1959. *Jedna glagoljska dvanaesteračka pjesma iz XIV. stoljeća*, Zagreb: Radovi Slavenskog instituta 3, 91-99.
5. HAMM, Josip. 1960. *Staroslavenska čitanka*. Zagreb:Školska knjiga.
6. HAMM, Josip. 1970. *Hrvatski glagoljaši u Pragu*. Zbornik za slavistiku 1, 84-99. Novi Sad.
7. HERCIGONJA, Eduard. 1975. *Povijest hrvatske književnosti*. Knjiga 2. Zagreb:Liber, Mladost.
8. HERCIGONJA, Eduard. 1983. *Nad iskonom hrvatske knjige*. Zagreb:Sveučilišna naklada Liber.
9. KATIČIĆ, Radoslav. 1986. *Zapisi s izvorišta*, u: *Novi jezikoslovni ogleđi*. Zagreb:Školska knjiga.
10. KOMBOL, Mihovil. 1945. *Poviest hrvatske književnosti do preporoda*. Zagreb:MH.
11. KRLEŽA, Miroslav. 1996. *Balade Petrice Kerempuha*. Zagreb:Tipex.
12. MALIĆ, Dragica. 1972. *Jezik prve hrvatske pjesmarice*, Zagreb: Znanstvena biblioteka, HFD, Grafički zavod Hrvatske.
13. NEDELJKOVIĆ, Olga. 1987-88. *The Secular Aspect of the Croatian Vernacular in the Period of Late Medieval Humanism*, *Journal of Croatian Studies*, XXVIII-XXIX, 1987-88 – Annual Review of the Croatian Academy of America, Inc. New York, N.Y., Electronic edition by Studia Croatica, by permission. All rights reserved by the Croatian Academy of America; <http://www.studiacroatica.org/jcs/28/2801.htm> od 16.4.2013.
14. ŠTEFANIĆ, Vjekoslav. 1969. *Hrvatska književnost srednjega vijeka*. Pet stoljeća hrvatske književnosti, knjiga 1. Zagreb:MH – Zora.

